

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารงานวิจัย และ งานเขียนของนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางกำหนดวิธีศึกษาวิจัยและวิเคราะห์ผลการศึกษา รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาในเรื่องการพัฒนาความเป็นอยู่ของเกษตรกรบนที่สูงต่อไป ผู้วิจัยได้แบ่งแนวความคิดเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชาวเขา
3. โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชาวเขา
4. ผลงานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

1.1 ความหมายของทัศนคติ ได้มีผู้ให้ความหมายของทัศนคติไว้หลายท่าน ดังนี้

นรินทร์ชัย (2540) กล่าวว่าทัศนคติ (Attitude) คือ การรับทราบสิ่งใดจิตใจก็คิดตอบสนองและให้คุณค่า (Valuing) ของสิ่งเหล่านั้นว่าดีหรือไม่ดี ชอบไม่ชอบ เพื่อเป็นแนวกำหนดในใจว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรต่อสิ่งนั้น

ชาย (2517 : 71-72) กล่าวว่า ทัศนคติคือความคิดที่ยอมรับ หรือไม่ยอมรับสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทัศนคติไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นและฝังอยู่ในใจหลังจากได้ถูกสั่งสอนให้ชอบหรือเกลียด ยอมรับหรือไม่ยอมรับในสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นเวลานานพอสมควร หรือโดยที่ผู้นั้นได้รับประสบการณ์ด้วยตนเอง แต่ต้องเป็นประสบการณ์ที่ประทับใจอย่างรุนแรงหรือเกิดขึ้นบ่อยๆ จนเกิดความรู้สึกฝังใจที่จะยอมรับทัศนคตินั้น ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ ฉะนั้นเมื่อเราประสบสิ่งที่ดี ชอบ ย่อมแสดงปฏิกริยาอย่างหนึ่ง แต่ถ้าพบสิ่งที่ไม่ชอบ ปฏิกริยาต้านไม่ดีกว่าก็เกิดขึ้น ทัศนคติของแต่ละบุคคล จะคล้ายกันหรือแตกต่างกัน สุดแต่สิ่งที่เขาได้เรียนรู้และประสบมา

สุชา (2524 : 80) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า เป็นความรู้สึกหรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุสิ่งของ หรือสถานการณ์ต่างๆ ความรู้สึกหรือท่าทีนี้จะนำไปในทำนองที่พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

บุญธรรม (2527 : 221) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นกริยาท่าทีรวมๆ ของบุคคล ซึ่งเกิดจากความพร้อมหรือความไม่เอียงของจิตใจ ซึ่งแสดงออกต่อสิ่งเร้าหนึ่งๆ เช่น วัตถุ สิ่งของ และสถานการณ์ต่างๆ ในสังคม โดยแสดงออกในทางสนับสนุน ซึ่งมีความรู้สึกเห็นชอบต่อสิ่งเร้า นั้นหรือในทางไม่ดีต่อต้าน ซึ่งเป็นความรู้สึกไม่เห็นดี ไม่เห็นชอบต่อสิ่งเร้า นั้น

สงวนศรี (2517 : 174) กล่าวว่า ทัศนคติคือความไม่เอียงหรือความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า มีความสำคัญด้วยลักษณะอาการที่ได้มีการพิจารณาไว้ล่วงหน้า อย่างไรก็ตาม ความไม่เอียงทั้งหมดไม่ได้เป็นทัศนคติทุกอย่าง เราจะต้องระมัดระวังการแยกทัศนคติออกจากสภาพการจูงใจที่เกิดจากภายใน เช่น การจูงใจทางกาย เป็นต้น ทัศนคติอาจจะแตกต่างจากความไม่เอียงต่างๆ เช่น อารมณ์หรือนิสัย และสภาพที่มีการจูงใจ

นิพนธ์ (2511: 3) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นสิ่งที่บ่งบอกของการแสดงออกของบุคคลที่จะกระทำต่อสิ่งของบุคคลหรือสถานการณ์

นวลศิริ (2531:131) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นผลของความรู้ความเข้าใจความรู้สึกและแนวโน้มนำในการตอบโต้ของเรา ต่อบุคคล วัตถุหรือเรื่องราวทั้งปวง

1.2 องค์ประกอบของทัศนคติ

สุชา (2533 : 244-245) อ้างโดย ศุภรัชต์ (2538 :11) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติไว้ 4 องค์ประกอบคือ

1. วัฒนธรรม (Culture) มีอิทธิพลต่อบุคคลทุก ๆ คนตั้งแต่เกิดจนตายสถาบันต่าง ๆ ในสังคมล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติทั้งสิ้น
2. ครอบครัว (Family) เป็นแหล่งแรกที่อบรมให้เด็กได้เรียนรู้การสมาคมต่างๆ จึงมีอิทธิพลมากในการสร้างทัศนคติให้แก่เด็ก ตลอดจนปลูกฝังทัศนคติในการดำรงชีวิต
3. กลุ่มเพื่อน (Social Group) เด็กที่จากพ่อแม่มาอยู่กับเพื่อนตั้งแต่เด็กจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนมากที่สุดในการสร้างทัศนคติแก่เด็ก

4. บุคลิกภาพ (Personality) มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อทัศนคติ บุคคลที่ชอบออกสังคมบุคคลที่หนีสังคมบุคคลที่ชอบเด่น และบุคคลที่อ่อนน้อมนั้นจะมีทัศนคติที่แตกต่างกัน

ประภาเพ็ญ (2520) ได้สรุปองค์ประกอบของทัศนคติไว้ 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบด้านพุทธิปัญญาหรือความรู้ (Cognition) หากบุคคลมีความรู้หรือเชื่อว่าสิ่งใดดี ก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affection) หากบุคคลมีความรู้สึกรักหรือชอบบุคคลใด ก็จะช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคลนั้น

3. องค์ประกอบด้านการปฏิบัติ (Psychomotor) หรือ พฤติกรรมของบุคคลซึ่งเกิดจากความรู้อและความรู้สึกที่เขามีอยู่เกี่ยวกับวัตถุ เหตุการณ์ หรือบุคคลนั้นๆ ทัศนคติไม่ได้เป็นองค์ประกอบอย่างเดียวที่ทำให้เกิดการปฏิบัติ แต่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดหรือเป็นที่มาของการปฏิบัติ เช่นเดียวกับการปฏิบัติของบุคคล ทำให้ทัศนคติเปลี่ยนแปลงหรือเกิดทัศนคติใหม่ได้ การปฏิบัติของบุคคลดังกล่าวไม่มีสาเหตุจากทัศนคติอย่างเดียว แต่เป็นผลที่เกิดจากวิธีการครองชีวิต (Norms) นิสัย (Habits) และสิ่งที่คาดหวังจากผลของการกระทำต่างๆ ด้วย

ไพบูลย์ (2517 : 47) กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้งสามประการ เมื่อมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทัศนคติจะเกิดขึ้น การจัดรูปแบบการพัฒนาของทัศนคติ เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคล การติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การเลียนแบบในสังคม การปรับตัวให้เข้ากับสังคม สิ่งเหล่านี้จะรวมตัวกันเป็นรูปแบบของทัศนคติของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่เหมือนกัน ทัศนคติจะต้องเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการทางจิตวิทยาที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้ การรับรู้ และการสนใจ

ไพบูลย์ (2515 : 41-50) ได้แบ่งประเภทของทัศนคติออกเป็น 2 ประเภท

1. ทัศนคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่สภาพจิตใจอันกว้างขวาง ซึ่งเป็นแนวความคิดประจำตัวของบุคคลนั้น ทัศนคติทั่วไปได้แก่ ลักษณะบุคลิกอันกว้าง เช่น การมองโลกในแง่ดี การมองโลกในแง่ร้าย การเคร่งในประเพณีดั้งเดิมการนิยมการเปลี่ยนแปลงที่ทันสมัย ความนิยมในอำนาจเผด็จการ เป็นต้น

2. ทัศนคติเฉพาะอย่าง (Specific Attitude) ได้แก่สภาพจิตใจของบุคคลนั้นมีต่อวัตถุสิ่งของ (Objective) บุคคลอื่น (Person) สถานการณ์ (Situation) และสิ่งอื่น ๆ อีกเป็นอย่างไร ๆ ไป ทัศนคติในวงแคบเช่นนี้มักแสดงออกในลักษณะที่ว่า ชอบ หรือ ไม่ชอบการชอบหรือเห็นว่ามีทัศนคติที่ดี (Positive) ต่อสิ่งนั้น หรือบุคคลนั้นถ้าไม่ชอบหรือเห็นว่าไม่ดีก็เรียกว่า

ทัศนคติไม่ดี (Negative) ต่อสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น ทัศนคติประเภทนี้กล่าวได้เจาะจงลงไปว่าบุคคลนั้น ๆ มีทัศนคติอย่างไรต่อสิ่งนั้น

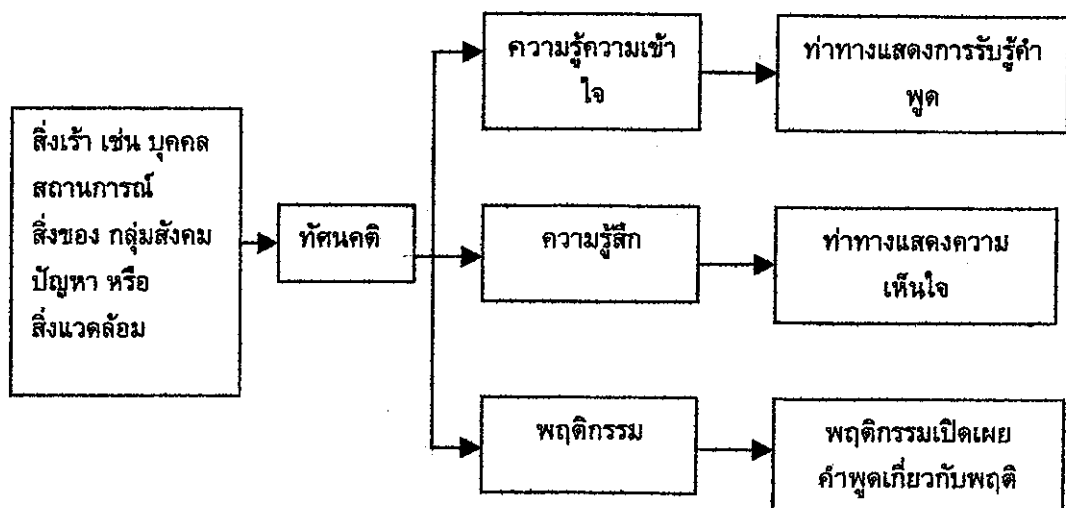
1.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติ

ไพบูลย์ (2516 : 50) กล่าวว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้เกิดทัศนคติมี 2 ปัจจัย

1. ทัศนคติที่เกิดจากประสบการณ์ (Experience) ของบุคคลได้พบเห็นคุ้นเคย ทดลองสิ่งใด นับเป็นประสบการณ์โดยตรง (Direct Experience) ของบุคคลต่อสิ่งนั้นและการที่บุคคลได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่านเกี่ยวกับเรื่องใด นับเป็นประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect Experience) ของบุคคลนั้น
2. ทัศนคติเกิดจากค่านิยมและการตัดสินค่านิยม (Value System and Value Judgement) เพราะบุคคลมีค่านิยมและการตัดสินค่านิยมไม่เหมือนกัน อาจจะมีทัศนคติในสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล

ปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติ (Foster, 1971 : 155-17 อ้างโดยปฐวี, 2536) ขึ้นอยู่กับมูลเหตุ 2 ประการ ได้แก่

1. ประสบการณ์ที่บุคคลมีกับสิ่งของ บุคคล หมู่คณะ เรื่องราวต่างๆ หรือสถานการณ์ ทัศนคติจึงเกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการได้พบเห็น คุ้นเคย อาจถือได้ว่าเป็นประสบการณ์โดยตรง และจากการได้ยินได้ฟัง ได้เห็นรูปภาพ หรือได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนั้น แต่ไม่พบเห็น ไม่ได้ทดลองกับของจริงด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์การอ้อม เนื่องจากทัศนคติเป็นสิ่งที่บุคคลรับทราบ (Cognitive) บุคคลจะไม่มีทัศนคติต่อสิ่งที่เขาไม่มีประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่ง Foster ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติตั้งแผนภูมิในภาพ

2. ระบบค่านิยมและการตัดสินใจตามค่านิยม เนื่องจากคนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยมต่างกัน คนแต่ละกลุ่มจึงอาจจะมีทัศนคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้ “การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งนั้นถูกสิ่งนั้นผิด ย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ค่านิยม หรือมาตรฐานของกลุ่มที่บุคคลนั้นร่วมใช้ชีวิตอยู่”

แสงสุรีย์ (2541 : 252) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของทัศนคติมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. การเปลี่ยนไปจริง คือ การยอมรับไว้เป็นส่วนตัว (Private Acceptance)
2. การเปลี่ยนแต่เพียงผิวดิน หรือ การจำยอมคล้อยตามสาธารณชน (Public Compliance)

การเปลี่ยนทัศนคติแบบข้อแรกย่อมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด สังคมทั่วไปย่อมต้องการให้สมาชิกกลุ่มเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อนโยบายและสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง

1.4 สาเหตุของการเกิดทัศนคติ

ภาคจิตวิทยา (2520) กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดทัศนคติ (Formation of Attitude) ไว้ว่าทัศนคติไม่ใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด ซึ่งเกิดขึ้นได้โดย

1. จากการเรียนรู้
2. จากประสบการณ์ที่สะสมกันมาของบุคคล
3. จากประสบการณ์ที่เป็นผลทำให้เราจดจำไปนาน
4. จากบุคลิกภาพ
5. จากสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ภาพยนตร์
6. จากความต้องการที่จะสมปรารถนาในสิ่งนั้นๆ

1.5 ประโยชน์ของทัศนคติ

สุชา (2524 : 80) กล่าวถึงประโยชน์ของทัศนคติไว้ดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว โดยการจัดรูป หรือจัดระบบสิ่งของต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา
2. ช่วยทำหน้าที่ปกป้องศักดิ์ศรีของบุคคล โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงเหตุการณ์ หรือการกระทำอันจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองได้

3. ช่วยในการปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อน ซึ่งการมีปฏิกริยาตอบโต้ หรือ การกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกไปนั้น ส่วนมากจะทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม

4. ช่วยให้บุคคลสามารถแสดงออกถึงค่านิยมของตนเอง ซึ่งแสดงว่าทัศนคตินั้นนำความพอใจมาให้บุคคลนั้น

1.6 การวัดทัศนคติ

ถวิล (2532) สรุปการวัดทัศนคติไว้ว่าการวัดทัศนคติจะวัดออกมาในลักษณะของทิศทาง (Direction) และปริมาณ (Magnitude) ทิศทางมีอยู่ 2 ทิศทางคือ ทางบวกและทางลบ ทางบวกคือการประเมินค่าของการรู้สึก รู้สึกดี ชอบ พอใจ ทางลบคือ ไม่ดี ไม่ชอบ

ปริมาณ เป็นความเข้มข้นหรือความรุนแรงของทัศนคติไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์นั่นเอง มีวิธีการดังนี้

1) การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการที่ใช้ตรวจสอบบุคคลอื่นโดยการเฝ้ามองและจดบันทึกพฤติกรรมของบุคคลอย่างมีแบบแผน ทั้งนี้จะทราบว่าบุคคลที่เราสังเกตมีทัศนคติ ความเชื่อ อุปนิสัยเป็นอย่างไร

2) การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการพูดคุยด้วยปาก แต่จะต้องมีการเตรียมแผนการล่วงหน้าเอาไว้ และผู้สัมภาษณ์จะต้องสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเองมากที่สุด ไม่ควรทำให้เป็นแบบแผน

3) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การวัดทัศนคตินั้นนิยมใช้วิธีนี้มากที่สุดและที่ใช้กันมากที่สุดคือ มาตรฐานจัดอันดับคุณภาพ มาตรฐานวัดแบบเซอร์สโตน มาตรฐานวัดแบบลิเคิร์ท และมาตรฐานส่วนแบบ Semantic differential

มาตรฐานส่วนแบบลิเคิร์ทเป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลายเนื่องจากสร้างง่าย ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีคำตอบให้เลือก 5 คำตอบ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

4) วิธีการสะท้อนให้เห็นภาพ (Projective Techniques) เป็นการวัดทัศนคติโดยทางอ้อม แบ่งได้เป็น 4 ประการ

4.1 วิธีต่อความให้สมบูรณ์ (Sentence Completion) วิธีนี้ใช้มากในการวัดทัศนคติที่อยู่ใต้จิตสำนึก โดยผู้ศึกษาเขียนประโยคที่ต้องการศึกษา โดยกล่าวไว้เพียงนิดเดียวแล้วให้ผู้ถูกศึกษาตอบให้สมบูรณ์ตามความคิดเห็นของตน

4.2 วิธีโยงความสัมพันธ์ของคำ (Word Association) โดยใช้คำเพียงคำเดียวหรือหลายคำก็ได้ และให้ผู้ถูกศึกษาแสดงออกต่อคำนั้นโดยเร็วที่สุดว่าเขามีความรู้สึกอย่างไร

4.3 วิธีสร้างความคิด (Construction) วิธีนี้จะให้ผู้ถูกศึกษาดูภาพต่างๆ แล้วเล่าเรื่องตามภาพ ตามความรู้สึกนึกคิดของตน

4.4 วิธีการให้แสดงออก (Expressive Techniques) โดยการพูด เขียน วาดภาพ หรือการเล่น ซึ่งเหมาะสมสำหรับใช้กับเด็ก

5) วิธีวัดแบบไม่ให้รู้ตัว(ไม่รบกวน) (Unobtrusive Measures) เป็นการวัดแบบผู้ถูกศึกษาไม่รู้ตัวว่าถูกวัดทัศนคติ บางครั้งผู้ศึกษาเองก็ไม่ทราบว่าบุคคลที่ตนศึกษานั้นคือใคร แบ่งออกเป็น 4 วิธี ได้แก่

1. การใช้สิ่งจัดบันทึก (Archives) เป็นการศึกษจากข้อมูลที่เขาได้จัดบันทึกไว้แล้ว
2. การวัดความสึกกร่อน (Erosion Measures) โดยดูจากความกร่อนของวัตถุต่างๆ
3. การวัดร่องรอย (Trace Measures) โดยดูจากวัสดุที่ทิ้งเอาไว้
4. การวัดโดยวิธีจดหมายหาย (The Loss Letter Techniques) คือ การเขียนจดหมายหลายฉบับ เพื่อส่งถึงบุคคลสำคัญๆ แล้วทำตกไว้ในที่ต่างๆ ดูว่าบุคคลที่เก็บจะมีความรู้สึกอย่างไร จะฉีกอ่านหรือไม่ หรือจะส่งกลับไปตามที่อยู่หรือไม่ แล้วจะทราบว่าจดหมายทั้งหมดได้รับคืนมามีก็เปอร์เซ็นต์

สรุปว่าทัศนคติเป็นความรู้สึกภายในโดยเกิดจากการได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทัศนคติประกอบด้วยความเชื่อ ความรู้ ที่จะแสดงออกต่อสิ่งเร้านั้นๆ ถึงแม้ว่าทัศนคติจะเป็นความรู้สึกภายใน แต่ก็สามารถวัดผลได้โดยวิธีต่างๆ

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชาวเขา

2.1 ความหมายและหลักของการพัฒนาชนบท

ทิตยา (2522) อ้างโดย เบญญา(2530 : 8) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือให้บรรลุเป้าหมายที่สังคมได้เลือกสรรแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้คนในสังคมมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนี้ จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่ละยุคแต่ละสมัย เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การพัฒนาเป็นสิ่งที่ดี เพราะถือว่ามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประการ

1. การพัฒนาเป็นการจัดหาสิ่งของหรือปัจจัยต่างๆ ให้มีมากขึ้นและดีกว่าเดิม ซึ่งจะทำให้คนในสังคมมีสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ อำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น
2. การพัฒนาเป็นการสร้างหรือปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตในทางวัตถุของมนุษย์ ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างมีศักดิ์ศรี

3. การพัฒนาเป็นการทำให้มนุษย์มีความเป็นอิสระหรือหลุดพ้น จากสิ่งขวางกั้นต่างๆ เช่น หลุดพ้นจากความไม่รู้

ธวัช (2537) อ้างโดย ณรงค์ (2540 : 9) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทไว้ว่า การพัฒนาชนบทหมายถึง ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตของกลุ่มบุคคลยากจนในชนบททั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการกระจายผลพวงและประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาให้ถึงมือกลุ่มคนที่ยากจนที่อยู่ในชนบท

โกวิทย์ (2536) อ้างโดย ณรงค์ (2540 : 9) กล่าวว่าหลักการพัฒนาชนบทแนวใหม่ที่เรียกว่า แผนพัฒนาชนบทยากจน ดังนี้

1. ให้ความหมายสำคัญแก่พื้นที่ชนบทที่ยากจนเป็นหลัก
2. พัฒนาระบบประชาชนให้พออยู่พอกินและได้รับบริการเบื้องต้น เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยโดยทั่วถึง
3. ให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นตามลำดับ
4. แก้ปัญหาที่ประชาชนเผชิญอยู่ด้วยวิธีง่ายๆ ที่ทำได้เองและลงทุนน้อย
5. ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของตนเองให้มากที่สุด

2.2 หลักการพัฒนาชาวเขา

วิชัย (ไม่ระบุปีที่พิมพ์) อ้างโดยเบญจมา (2530 : 10) รายงานว่าการพัฒนาชาวเขาที่ดำเนินโดยหน่วยงานของรัฐบาลหลายหน่วยงาน รวมทั้งองค์กรหรือความช่วยเหลือจากต่างประเทศนั้น แม้ว่าจะมีความแตกต่างในรายละเอียดของการปฏิบัติงานก็ตาม แต่มีเป้าหมายเหมือนกัน ดังนี้

1. พัฒนาและส่งเสริมให้ชาวเขามีอาชีพที่แน่นอน เพื่อเป็นหลักประกันในด้านรายได้ให้เพียงพอในการดำรงชีวิต ซึ่งจะเป็นผลให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น และตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน เท่ากับเป็นการแก้ไขปัญหาค้าฝิ่นทำลายป่าของชาวเขา
2. พัฒนาและส่งเสริมให้ชาวเขามีสุขภาพอนามัยที่ดี ให้มีการรักษาพยาบาลแบบใหม่ แทนการรักษาพยาบาลโดยหมอผี นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงการพยายามลดอัตราการเพิ่มของประชากรของชาวเขาให้เหลือร้อยละ 1.5 ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5
3. พัฒนาและส่งเสริมให้ชาวเขามีการศึกษาทั้งในและนอกระบบ เพื่อให้ชาวเขาพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้ อันจะเป็นสื่อในการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทยและวัฒนธรรมไทยในอนาคต

4. พัฒนาและส่งเสริมให้ชาวเขาที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระเบียบการปกครองของไทย รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการปกครองในฐานะที่เป็นพลเมืองไทย มีการจัดทำทะเบียนบ้านของชาวเขา ทำบัตรประชาชนให้แก่ชาวเขา รวมทั้งจัดหาที่ทำกินให้แก่ชาวเขา ได้มีสิทธิ์เข้าครอบครองทำกินได้ชั่วลูกชั่วหลาน แต่ห้ามซื้อขายแลกเปลี่ยน

พษรศกค้ (2531 : 105) กล่าวว่าการพัฒนาเกษตรที่สูงนั้นมีส่วนประกอบหลายประการด้วยกัน ได้แก่

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Development)

เนื่องจากสภาพพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สภาพป่า ต้นไม้ ดินและน้ำ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ มักเป็นการทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยโดยชาวเขา ดังนั้นสิ่งที่จะต้องดำเนินการพัฒนาเพื่อผลต่อการพัฒนาการเกษตรคือ

1.1 ป่าไม้ (Forestry) คือการบำรุงรักษาสภาพป่าให้ดี โดยการจัดดำเนินการรักษาป่าที่มีอยู่ และดำเนินการปลูกและจัดระบบป่าไม้ให้เหมาะสม ตลอดจนการนำเอาระบบเกษตรป่าไม้ หรือวนเกษตร (Agroforestry) มาใช้เพื่อจะสามารถทำให้เกษตรทำได้ทำมาหากินบนที่สูงได้ร่วมจัดระบบป่าไม้ และทำอาชีพเกษตรบนที่สูงโดยไม่ต้องทำลายป่าต่อไป

1.2 ดินน้ำ (Watershed) เนื่องจากพื้นที่สูงเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งต้นน้ำของภาคเหนือและภาคกลาง การพัฒนาต้นน้ำนับว่ามีความสำคัญมาก และการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกในพื้นที่ราบ การพัฒนาต้นน้ำอาจจะเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาป่าไม้ โดยการป้องกันการทำลายป่า และการมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรชาวเขาทำการเกษตรแบบเหมาะสมกับสภาพพื้นที่บนที่สูง โดยเป็นลักษณะแบบอนุรักษ์

2. การพัฒนาด้านกายภาพ (Physical Development)

การพัฒนาด้านกายภาพมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร เนื่องจากมีผลกระทบต่อ การสนับสนุนการพัฒนาการเกษตรให้เจริญรุดหน้าได้อย่างดี ลักษณะทางกายภาพที่ควรพิจารณา มีดังนี้

2.1 ถนน-สะพาน เนื่องจากสภาพที่สูงอยู่ห่างไกล ทำให้หมู่บ้านชาวเขามีถนนหนทางไปมาลำบาก การเดินทางมักจะเป็นไปในลักษณะการเดินเท้าและสัตว์พาหนะ เช่น ลา ส่อ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการเกษตรนั้น ถนนหนทางจะเป็นการพัฒนาทางกายภาพซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาบนที่สูง เพราะจะเป็นทางขนส่งผลผลิตออกสู่ตลาด และสามารถนำเอาวิทยาการเทคโนโลยี ตลอดจนวัสดุการเกษตรเข้าสู่หมู่บ้านของชาวเขา อันจะสามารถทำให้เกิดการพัฒนาการเกษตรได้อย่างดี มีประสิทธิภาพต่อไป

2.2 การส่งเสริมเกษตรที่สูง

การส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการที่ทำให้เกษตรกรชาวเขาสามารถเป็นผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพ สามารถทำการเกษตรแบบอนุรักษ์ได้เป็นอย่างดี การส่งเสริมการเกษตร

ยังสามารถช่วยให้ข้อมูลการผลิตและการตลาด ตลอดจนแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวเขา โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจได้

3. การพัฒนาด้านเทคโนโลยีเกษตรที่สูง (Highland Technology Development)

โครงการพัฒนาที่สูงหลายโครงการได้สนับสนุนให้มีการวิจัยด้วยเทคโนโลยีการผลิตในหลายๆด้านด้วยกัน โดยเฉพาะโครงการพัฒนาชาวเขาในปี 2526 ได้พัฒนาด้านเทคโนโลยีเกษตรที่สูง โดยสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐบาลและองค์การระหว่างประเทศดำเนินการวิจัยทั้งพืชและสัตว์ เพื่อให้ได้ลักษณะพันธุ์ที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่สูงตอนเหนือของประเทศไทย และนำผลวิจัยนี้มาปรับสภาพให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวเขาตามพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้เกิดรายได้และใช้บริโภคในครัวเรือน อันจะทำให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้น

4. การพัฒนาด้านกำลังคนบนที่สูง (Highland Man Power Development)

การพัฒนากำลังคนเพื่อพัฒนาบนที่สูงเป็นหลักสำคัญในการรองรับการพัฒนาในด้านต่างๆ ข้างต้น เพราะการพัฒนายังจะประสบผลสำเร็จได้อย่างดี หากการพัฒนาในแง่หนึ่ง มีคนที่มีประสิทธิภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา แต่การให้การศึกษาตามระบบ Formal Education ทำให้อย่างค่อนข้างจำกัด เพราะความแตกต่างของแต่ละเผ่าและถิ่นที่อยู่และพื้นที่ห่างไกลออกไป แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาการในด้านนี้ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาบ้างแล้ว

3. โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชาวเขา

3.1 โครงการพัฒนาที่สูงไทย - เยอรมัน (Thai - German Highland Development Project : TG-HDP)

เป็นโครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน ดำเนินการพัฒนาด้านต่างๆ พร้อมกันไป คือ การพัฒนาอาชีพการเกษตร การพัฒนาสาธารณสุข บำบัดพื้นฐาน และการพัฒนาชุมชน โดยมีปรัชญาในการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง ให้ประชากรเป้าหมายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มากที่สุด เพื่อจะได้เรียนรู้รูปแบบการพัฒนา และรู้จักนำไปประยุกต์ในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง มีวัตถุประสงค์การพัฒนา 5 ประการ ได้แก่

1. เพื่อยกระดับการครองชีพของชาวเขาให้สูงขึ้น โดยส่งเสริมและปรับปรุงอาชีพการเกษตร ส่งเสริมให้มีการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ระวังยับยั้งการทำไร่เลื่อนลอย ตลอดจนส่งเสริม แนะนำพืชเศรษฐกิจให้ชาวเขาปลูก เพื่อเป็นรายได้และลดปริมาณการปลูกฝิ่น

2. เพื่อให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ป่าไม้ ดิน และแหล่งน้ำ รวมทั้งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ

3. เพื่อให้มีการจัดบริการสังคมทางด้านการศึกษา และการสาธารณสุข รวมทั้งปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น เพื่อให้ประชากรในพื้นที่มีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น

4. เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชาติ โดยใช้มาตรการการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เพื่อให้ประชากรอาศัยอยู่เป็นที่ ไม่เคลื่อนย้าย ซึ่งสะดวกต่อการพัฒนาและรักษาความมั่นคงของชาติ

5. เพื่อปลูกฝังให้ชาวเขาที่มีความรู้สึกว่าเป็นคนไทย

ลักษณะการดำเนินงานที่สำคัญของโครงการนี้คือ เน้นการจัดการโครงการด้วยวิชาการสมัยใหม่ ให้ความสำคัญกับการกำหนดแผนหลัก และแผนปฏิบัติการของโครงการสูงมาก การดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในแผน ผลงานที่เด่นมากของโครงการคือ การสำรวจและวางแผนการใช้ดิน การพัฒนาชุมชนและการวางระบบการพัฒนาการเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ หน่วยงานที่ร่วมรับผิดชอบปฏิบัติงานในโครงการที่สำคัญได้แก่ หน่วยงานในพื้นที่ของกรมป่าไม้ กรมประชาสงเคราะห์ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมปศุสัตว์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กรมพัฒนาชุมชน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง และกรมพัฒนาที่ดิน เป็นต้น

3.2 โครงการพัฒนาที่สูงไทย - นอร์เวย์ (Thai - Norwegian Church Aid Highland Development Project : TN - HDP)

นับเป็นโครงการพัฒนาแบบผสมผสานที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบอีกโครงการหนึ่ง เพราะกิจกรรมของโครงการประกอบด้วย การพัฒนาด้านการเกษตร การตลาด การศึกษา การสาธารณสุข และปัจจัยบริการขั้นพื้นฐาน โดยเน้นที่เกษตรกรชาวเขา และสภาวะแวดล้อมในท้องถิ่นของชาวเขาเอง เป้าหมายรวมของโครงการคือ การเพิ่มปริมาณอาหารให้ชาวเขาในพื้นที่ที่มีอาหารบริโภคไม่เพียงพอ ลดบทบาทของฝิ่นในฐานะพืชทำรายได้ และช่วยให้ชาวเขาอยู่ร่วมในสังคมไทยได้ ตามสภาวะแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มั่นคงถาวรสืบไป โดยมีวัตถุประสงค์ประสงค์ในการพัฒนา 5 ประการ ได้แก่

1. เพื่อเพิ่มปริมาณอาหารที่บริโภคให้เพียงพอ และปรับปรุงการเกษตรเพื่อการยังชีพ โดยเน้นในเรื่องการปลูกข้าวบนที่สูง ให้ผสมผสานไปกับมาตรการในเรื่องการอนุรักษ์ดินและป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน

2. เพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรชาวเขาได้ปลูกพืชเศรษฐกิจ และพืชอาหารทดแทนฝิ่น

3. เพื่อช่วยเหลือให้ประชากรชาวเขาในเขตพื้นที่โครงการฯ ได้ใช้บริการของรัฐที่มีอยู่ให้มากที่สุด โดยการปรับปรุงในเรื่องสาธารณูปโภคและบริการต่างๆ จนถึงระดับที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของโครงการฯ

4. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนแนวความคิดริเริ่มในการพัฒนาตนเอง และการปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจและสังคมในเขตพื้นที่โครงการฯ

5. เพื่อให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในด้านการศึกษา ทั้งแบบนอกระบบและในระบบ ตลอดจนให้การฝึกอบรมแก่ชาวเขาอีกด้วย (พงษ์ศักดิ์และคณะ, 2531 : 37 - 39)

3.3 โครงการพัฒนาเขตพื้นที่สูงไทย - ออสเตรเลีย (Thai Australian International High Land Development Project :TA : HDP)

จุดมุ่งหมายหลักของโครงการฯ คือ การปรับปรุงและพัฒนาสภาวะการของชีพ ตลอดจนมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชากรชาวเขา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบ ในระยะเริ่มแรกการจัดทำโครงการจะมีกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน และประสานโครงการเชื่อมโยงมาตลอด ตั้งแต่โครงการระยะแรกที่ได้รับ การสนับสนุนเงินทุนจากธนาคารโลก มาจนถึงโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลออสเตรเลีย นับเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบการดำเนินงานเพียงหน่วยงานเดียวที่มีส่วนเป็นอย่างมาก และการสะท้อนให้เห็นความสำเร็จของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูง (HASD) อย่างเด่นชัด งานที่โครงการได้ริเริ่มไว้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของคำแนะนำ หรือวิธีการและขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ไม่เพียงแต่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในหมู่เกษตรกรชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ แต่ได้ถูกนำมาเป็นรูปแบบของการทำงานปกติของกองสงเคราะห์ชาวเขา และกำหนดไว้ในนโยบายการปฏิบัติงานของรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาบนที่สูงของประเทศไทย

วัตถุประสงค์หลักของโครงการคือ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย

องค์ประกอบในการยกระดับสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขา ได้แก่

1. การพัฒนาระบบการเกษตรถาวร
2. เพื่อผลผลิตทางการเกษตรเพื่อบริโภคและนำไปจำหน่าย
3. ปรับปรุงสภาพสังคมทั่วไปของชาวเขาให้ดีขึ้น
4. เพิ่มสมรรถนะการทำงานของเจ้าหน้าที่กองสงเคราะห์ชาวเขา
5. สนับสนุนให้หน่วยงานอื่นๆ ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชาวเขา

กิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของโครงการฯ

1. การพัฒนาด้านเกษตรกรรม

เป็นส่วนประกอบสำคัญอันดับแรก เพื่อปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตและความ เป็นอยู่ของชาวเขา ส่งเสริมการผลิตอาหารให้เพียงพอแต่การยังชีพ และการผลิตพืชเงินสดเพื่อ เพิ่มรายได้ให้พอเพียงกับการดำรงชีวิตตามสภาวะและความต้องการขั้นพื้นฐาน

2. การพัฒนาสังคม

เป็นส่วนประกอบที่สำคัญมากอีกส่วนหนึ่งของการปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพ ของชุมชนชาวเขา โดยการพัฒนาการศึกษาและสุขภาพอนามัยของชาวเขา การปรับปรุงทาง ลำลองและการสนับสนุนทางด้านสาธารณูปโภคอื่นๆ ที่สำคัญต่อสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ และยังเป็นรากฐานสำคัญต่อโครงสร้างในด้านอื่น ๆ ด้วย

3. การฝึกอบรม

การถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญท้ายสุดในจุดประสงค์หลักของโครงการนี้ ซึ่ง ได้จัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ประจำเขต ประจำจังหวัด และเจ้าหน้าที่ภาคสนามของกอง สงเคราะห์ชาวเขาอย่างเข้มข้น โดยเน้นในเรื่องการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีเหล่านี้ให้แก่ ชาวเขาในพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4. การจัดการ

การผสมผสานขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการให้เข้าอยู่ในกิจกรรมปกติของกอง สงเคราะห์ชาวเขา จะเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้กิจกรรมของโครงการนี้สามารถดำเนินต่อไปใน พื้นที่ การดำเนินงานในโครงการเน้นหนักในเรื่องการเผยแพร่คำแนะนำและวิธีการที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ รวมทั้งคณะที่ปรึกษาและนักวิชาการจะปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ภาคสนามอย่างใกล้ชิด เพื่อคอยให้คำแนะนำและให้ข้อมูลช่วยเหลือชาวเขาให้เข้าใจวิธีการแผนใหม่ที่โครงการแนะนำให้ปฏิบัติ (กองสงเคราะห์ชาวเขา, 2534 : 1 - 11)

3.4 โครงการหลวง (The Royal Project)

โครงการหลวงเป็นโครงการส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โปรดเกล้า ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2521 ดั่งมีพระราชกระแสเกี่ยวกับโครงการหลวงดังนี้ (คณะกรรมการจัดงาน ดอยคำโครงการหลวง, 2536 : 9 -11)

“เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขานั้น มีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขา เพื่อจะส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถที่จะเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้กับตัวเอง ที่มีโครงการนี้จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือ มนุษยธรรม หมายถึงให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารสามารถที่จะมีความรู้และพียงตัวมีความเจริญได้ อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่าควรจะช่วย เพราะเป็นปัญหาใหญ่คือปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าสามารถช่วย

ชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์บ้าง เขาจะเลิกปลูกยาเสพติดคือฝิ่น ทำให้นโยบายการระงับการปราบปรามการสูบฝิ่นและการค้าฝิ่นได้ผลดี อันนี้ก็เป็นผลอย่างหนึ่ง ผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญมากก็คือ ชาวเขาตามที่อยู่เป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูกโดยวิธีที่ทำให้บ้านเมืองของเราไปสู่หายนะได้ โดยที่ถางป่าและปลูกโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเขา ก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี ความอยู่ดีกินดีและปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ เพราะถ้าสามารถทำโครงการนี้ได้สำเร็จให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง สามารถที่จะมีความอยู่ดีกินดีพอสมควรและสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อันนี้จะยั่งยืนมาก”

ก่อนเริ่มโครงการหลวงเมื่อ 20 กว่าปีมานี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมชาวเขาหลายหมู่บ้าน บริเวณดอยปุย ทรงทอดพระเนตรเห็นว่าชาวเขาปลูกฝิ่นแต่ยากจน ทั้งยังทำลายป่าไม้ ตัดน้ำลำธารและนำความเสียหายไปสู่ส่วนอื่นของประเทศอีกด้วย

เมื่อเดือนมีนาคม 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้โครงการหลวงเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นมูลนิธิโครงการ โดยพระราชทานเงินสดเพื่อเป็นทรัพย์สินของมูลนิธิฯ เริ่มแรก 500,000 บาท ทรงเป็นนายกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิฯ ทั้งนี้เพื่อให้โครงการหลวงมีสถานะเป็นองค์กรเพื่อสาธารณประโยชน์ที่ถาวร และมีระบบงานที่แน่นอนรองรับ ซึ่งจะช่วยให้มีการบริหารงานภายในคล่องตัว และมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดผลดียิ่งขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิโครงการหลวง

1. เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการตามพระราชประสงค์
2. เพื่อดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
3. ดำเนินการใดๆ อันเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติ
4. ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมือง

เป้าหมายของมูลนิธิโครงการหลวง

1. ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
2. ช่วยไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
3. กำจัดการปลูกฝิ่น
4. รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ ให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นป่า และทำไร่ทำสวน อยู่ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้ส่วนทั้งสองนี้รุกรานล้ำกันและกัน
5. ผลิตพืชผลเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและประเทศ

พื้นที่ดำเนินงาน

โครงการหลวงดำเนินงานครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน และพะเยา มีสถานีวิจัย 4 แห่ง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 33 แห่ง รวมจำนวนหมู่บ้านในพื้นที่โครงการหลวงทั้งสิ้น 293 หมู่บ้าน มีประชากรเป้าหมาย ซึ่งมีทั้งคนไทยและชาวเขารวม 14,089 ครอบครัว คิดเป็นจำนวนประชากร 72,455 คน

ลักษณะการดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการหลวงสนองตามพระราชดำริที่ว่า “ช่วยชาวเขาให้ช่วยตนเอง ในการปลูกพืชที่มีประโยชน์ และมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น” ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้โครงการหลวงสามารถพัฒนาการปลูกชนิดต่างๆ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่หนาวเย็นได้ก็คือความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างอาจารย์ นักวิชาการสาขาต่างๆ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานภาคสนาม การปฏิบัติงานทดลองค้นคว้าในเรื่องใดๆ มุ่งสนองความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ และผลงานวิจัยเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดไปสู่เจ้าหน้าที่สนาม รวมไปถึงเกษตรกรอย่างจับพลัน ทุกเดือนนักวิชาการและเจ้าหน้าที่สนามจะพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมวางแผน และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยกัน การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงแบ่งออกเป็นลักษณะงานดังนี้

1. งานวิจัย
2. งานส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ
3. งานป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
4. งานบริการที่ดินและสภาพแวดล้อม
5. งานขนส่ง คัดบรรจุ แปรรูปและการตลาด
6. งานพัฒนาสังคม

คณะกรรมการโครงการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง (2541 : 3) รายงานว่าการพัฒนาอาชีพของชาวไทยภูเขาในโครงการหลวงได้ก้าวหน้าเป็นลำดับตั้งแต่ พ.ศ. 2512 ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นโครงการส่วนพระองค์ จนบัดนี้เป็นที่ประจักษ์ว่าชาวไทยภูเขาได้เลิกการปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอย หันมาประกอบอาชีพปลูกไม้เมืองหนาวกันอย่างเป็นลำดับเป็นขั้น ตั้งรกรากถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นตลอดเวลา สมดังพระราชปณิธานที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ชาวไทยภูเขามีการอยู่ดีกินดี และสามารถรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

ปัจจุบันนี้โครงการหลวงได้ประสบผลสำเร็จในการสนองพระราชดำริในส่วนสร้างการอยู่ดีกินดีพอสมควร แต่ในด้านการรักษาป่าไม้ ต้นน้ำลำธารยังคงมีปัญหา ดังนั้น ในขั้นต่อไปจำเป็นต้องรณรงค์ให้ชาวไทยภูเขาสนับสนุนนโยบายรักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไปจึงจะ

สมบูรณตามพระราชปณิธานที่กล่าวไว้ข้างต้น ด้วยเหตุนี้โครงการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองจึงเริ่มขึ้น ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิโครงการหลวงร่วมกับ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยคณะทำงานวิจัยและพัฒนาโครงการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวไทยภูเขาในพื้นที่โครงการหลวง ดำเนินโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2538 – 2541 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรรู้จักรักษาและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ ผืนแผ่นดินที่พำนักอาศัย และการอาชีพที่มูลนิธิโครงการหลวงให้การสนับสนุน โดยมีเป้าหมายเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือการอยู่ดีกินดี ซึ่งจะต้องอาศัยการพัฒนาหลายๆ ด้านประกอบกัน ได้แก่

1. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและป่าไม้ โดยสนับสนุนให้เกษตรกรบนที่สูงฟื้นฟูรักษาป่าไม้ต้นน้ำและที่ทำกิน โดยตระหนักถึงพิษภัยของสารพิษต่อสิ่งแวดล้อม
2. ด้านการพัฒนาอาชีพ โดยสนับสนุนให้เกษตรกรบนที่สูงทำตามคำแนะนำของมูลนิธิโครงการหลวง เพื่อให้เกษตรกรรู้จักช่วยเหลือตนเองเพื่อการอยู่ดีกินดี
3. ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยส่งเสริมให้เกษตรกรบนที่สูงมีสุขภาพอนามัยที่ดี สามารถสร้างสิ่งแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ ตลอดจนการป้องกันปัญหายาเสพติด และโรคเอดส์
4. ด้านสิ่งสาธารณประโยชน์ โดยสนับสนุนให้เกษตรกรในพื้นที่โครงการหลวง ร่วมกันบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างที่ทางราชการสร้างไว้ให้ เช่น ถนน อ่างเก็บน้ำ ตลอดจนสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ในชุมชน

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

เพศกับทัศนคติ ผลการศึกษาของประภัสสร (2538:100) ได้ศึกษาถึงทัศนคติของนักวิชาการเกษตรในสถาบันอุดมศึกษาที่ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในจังหวัดเชียงใหม่ เพียง 2 ด้าน คือ ด้านการใช้เครื่องมือทุ่นแรงและด้านการใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เช่นเดียวกับ วีระพงษ์ (2533:105) อ้างโดย สุภาพ (2536:15) พบว่าเกษตรตำบลมีทัศนคติในระดับที่แตกต่างกัน สืบเนื่องมาจากลักษณะส่วนบุคคลได้แก่ เพศที่แตกต่างกัน จึงสรุปได้ว่าเพศของเกษตรตำบลมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ

อายุกับทัศนคติ ปรุวี (2536:48) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกชา(เมี่ยง) ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อ.ป่าแม่ จ.เชียงใหม่ พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับทัศนคติในเชิงบวก เช่นเดียวกับวีระพงษ์ (2533 : 106) อ้างโดย สุภาพ (2536 : 15) พบว่าเกษตรกรที่มีทัศนคติในระดับที่ต่างกัน สืบเนื่องมาจากลักษณะส่วนบุคคล คือ อายุที่ต่างกัน จึงสรุปได้ว่าอายุของเกษตรตำบลมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ แต่เนติยา (2526) อ้างโดย ปรุวี (2536) ศึกษาเรื่องทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางลบ

ระดับการศึกษากับทัศนคติ ประภัสสร (2538) ได้แสดงให้เห็นถึงผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพื้นฐานทั่วไปกับทัศนคติของนักวิชาการเกษตรที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในจังหวัดเชียงใหม่ไว้ว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติของนักวิชาการเกษตรที่มีต่อปัญหาเพียง 2 ด้าน คือ ด้านการใช้เครื่องมือทุ่นแรงและด้านการใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ส่วนอรุณี(2525) อ้างโดยปรูวี (2536) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือ พบว่ามีนักศึกษาส่วนใหญ่ก่อนเข้ามาศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อย โดยได้รับประสบการณ์จากสื่อมวลชนประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ส่วนครู ประสบการณ์ในโรงเรียนจะส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าใจพื้นฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ ปรุวี (2536) พบว่าระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เช่นเดียวกับประภาพร (2538) ที่รายงานว่าระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ไม่มากนักกับทัศนคติต่อพฤติกรรมการบริโภคสินค้าของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง

ภาษากับทัศนคติ ดุสิต (2530 : 13) อ้างโดยสุภาพ (2536 : 18) กล่าวว่าเนื่องจากประชาชนใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูเป็นสื่อกลางในการติดต่อในชีวิตประจำวัน ไม่นิยมพูดภาษาไทย การที่ประชาชนไม่พูดภาษาไทย หรือพูดภาษาไทยไม่ได้อย่างที่ เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ย่อมเป็นปัญหาสำคัญในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ มีภูมิลำเนาเดิมอยู่นอกเขตพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ และพูดภาษามลายูไม่ได้ ซึ่งเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถเข้ากับประชาชน ได้สนิท และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน แต่ประดิษฐ์พร (2541 : 56) พบว่าการรู้ภาษาไทย ของชาวเขาเผ่าลีซอไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อโครงการจัดที่อยู่อาศัยทำกินบนพื้นที่ อำเภอบพพระ จังหวัดตาก อย่างไรก็ตามชาวเขาเผ่าลีซอมีทัศนคติอยู่ในระดับดีต่อโครงการจัดที่ อยู่อาศัยทำกินบนพื้นที่ดังกล่าว ประเด็นที่ชาวเขามีทัศนคติระดับที่เห็นด้วย คือ รู้สึกว่าเป็นคน ไทยมากขึ้นหลังจากที่อยู่ภายใต้การดูแลของโครงการ มีความสนใจในการเข้าร่วมโครงการ เพราะได้ประกอบอาชีพสุจริตถูกต้องตามกฎหมาย , พอใจกับการให้การศึกษาในด้านความรู้ ภาษาไทยและการฝึกอบรมอาชีพต่างๆ ที่ทางโครงการจัดการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน , โครงการได้สอนให้รู้จักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รู้จักธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ดีสำหรับ ชาวเขาและชุมชน , พอใจกับกิจกรรมด้านต่างๆ ที่ทางโครงการจัดให้กับชุมชน , การมีโครงการ ทำให้ชุมชนมีความเจริญและมั่นคง , พอใจกับกิจกรรมด้านอาชีพที่โครงการจัดให้กับชุมชน และ พอใจกับการฝึกอบรมความรู้ด้านการเกษตรและอื่นๆ จากทางโครงการ

ศาสนากับทัศนคติ พัทน์ (2522) กล่าวว่าพฤติกรรมของคนเรามีส่วนสัมพันธ์กับ ศาสนาเป็นอย่างมาก ศาสนาต่างๆ มีกฎเกณฑ์ข้อห้ามที่แตกต่างกัน ดังนั้นในสถานการณ์เดียวกัน คนที่นับถือศาสนาต่างกัน ย่อมมีการแสดงพฤติกรรมต่างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากอิทธิพลของ ศาสนา ไพพรรณ (2534 อ้างโดยสุภาพ, 2536 : 17) พบว่าบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน มีผลให้ ทัศนคติของบุคคลต่างกันด้วย และศรีธญา (2526 อ้างโดยสุภาพ, 2536 : 17) ได้ศึกษาบทบาท ของศาสนาพุทธและอิสลามที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคใต้ ปรากฏว่าการนับถือ ศาสนาที่ต่างกันมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่ผู้นับถือศาสนานั้นๆ แสดงออกทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การมีส่วนร่วมในสังคมกับทัศนคติ เลอภพ (2536 : 54) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมหัวหน้าครัวเรือนของชาวเขาเผ่าม้ง กับการยอมรับคำแนะนำ วิธีการปลูกกาแฟอราบิก้า พบว่าไม่มีความสัมพันธ์กัน